

ХЕКСАМЕТАР ВОЈИСЛАВА ИЛИЋА

Утицаји старе грчке и римске књижевности на целокупну нашу књижевност велики су и многобројни не само у старијем њеном периоду, на књижевност феудалног друштва, него и на средњу, на народну, као и на нову књижевност наших народа. Али ти утицаји су сразмерно мало проучени.

Ако се осврнемо на нову српску књижевност, видећемо и у њој много угледања на античку књижевност, па чак и читаву појаву класицизма, тачније речено псеудокласицизма.

Наш класицизам највише се манифестовао у поезији прелазног периода нове књижевности од рационализма ка романтизму (прва половина XIX века). Већи или мањи утицај класицизма тада су претрпели Лукијан Мушички, Јован Хаџић, Сима Милутиновић Сарајлија, Јован Поповић Стерија, Петар Петровић Његош и други.

За време периода романтизма ти утицаји су били мали и незнатни. Али с појавом реализма они се опет појачавају. Класицизам, односно стваралачко угледање на античке, грчке и римске, песнике, највише се испољио код двојице наших еминентних песника Војислава Илића и Јована Дучића, и то више код првога, који нас овде и интересује.

И о класицизму Војислава Илића мало се и то узгред писало. На пример: Лука Зима, *Стихаринско иџруње ирчко и лашинско у њесмама В. Илића* (Бранково коло, 1896, бр. 20—23), Никола Вулић, Реферат о горњем натпису (*Дело*, 1898, стр. 492—501), Јован Скерлић, (*Историја нове српске књижевности*, 1914), Сима Пандуровић, *Поезија Војислава Илића* (предговор *Песмама В. Илића*, I/II, издање Књижарнице Напредак, Београд, 1922), Радован Кошутић, *О шонској мейџици у новој српској поезији* (Београд, 1941).

Лука Зима је као стручњак педантно исправљао погрешке и омашке В. Илића у класичној митологији и уопште о античким приликама. Његове неоправдане замерке добрим делом је обеснажио Н. Вулић две године касније. Међутим Зимине замерке Војислављевог дугом стиху још су неоснованије.

Први критичар Илићевог класицизма је сматрао да нови песници не смеју ни за корак макнути од својих античких узора. Гледајући на чест и омиљен стих код В. Илића као на покварени хексаметар, он је правио чисто формалне замерке. Зима је уопште гледао на поезију В. Илића са становишта античке, класичне ме-

трике. Он је губио из вида да модерна поезија не води скоро нимало рачуна о дугим него само о наглашеним слоговима.

Зима је називао песничком играчком то што се Илићев хексаметар дели на две једнаке половине и замерао му је што се служи строфама, римом и томе слично. По његовом мишљењу стих В. Илића пошто се у многоне поклапа са грчким и римским хексаметрима, он и није леп, није успео. Њему се нису свиђали ни овакви дивни, метрички глатки стихови:

На цветној обали морској становник далеких гора,
 Ја слушах потмули ропот Јејејског сињег мора.
 Преди мном пространство пукло. Сведоци векова славни',
 Са дна се подижу морског Олимпа висови тавни.
 Миртове шумице тамо свештене обале крију,
 И сањалачки шумно таласи подножја бију.
 Тамо у подне жарко клефта уморни спава,
 И слађе мирише цвеће и шуми пучина плава.

(*На мору Јејејском*, стих 1—8, стр. 154)¹⁾

Н. Вулић је критиковао неумесне замерке Л. Зиме, али није бранио Војислава да је старо доба слабо познавао. Он му је, ипак, одао признање да је „према својим и нашим приликама учинио и у овом погледу доста“ (в. стр. 492). Он је сасвим исправно подвукао да се песник не мора педантно држати митологије и класичне старине (стр. 495).

Али Вулић није имао право кад је тврдио да дуги стих В. Илића који он назива „новим размером“ није хексаметар. „Само на основу тога што је у том стиху шест двосложних и тросложних стопа не сме се то извести. Све пак остало говори једино за његову не-класичну природу“, каже он на стр. 500.

Скерлић је, иако се није дубље упуштао у суштину Илићевог класицизма, ипак — као што ћемо видети ниже — дао тачне и правилне констатације поводом тога ослањајући се свакако на суд Н. Вулића.

Међутим Сима Пандуровић, поред тачних примедби у вези с тим, излаже и ово своје, сасвим неправилно, мишљење (в. стр. XIII): „Отворено говорећи, ми бисмо више волели да се он (тј. В. И.) мало мање служио грчком и римском митологијом, да је у његовом речнику мање најразличнијих имена из те митологије“.

Код нас нису сасвим рашчишћени ни појмови шта значи термин класичар, полукласичар, псеудокласицизам. Слично томе још није решено питање шта је битно у утицају античке поезије на В. Илића и шта је његов допринос у том погледу. У томе још постоји неслагање.

Централно место у тој ствари свакако заузима његов дуги стих, хексаметар, који је прва и најважнија страна његовог класи-

¹⁾ У овом чланку наводићемо стране по поменутом издању од 1922 г., трећем издању Војиславлевих песама по реду.

цизма. Тек после тога долази питање његовог коришћења мотива, предмета и имена из класичне поезије.

О Илићевом хексаметру је, колико је мени познато, готово једино са гледишта модерне поезије писао Радован Кошутих (в. поменуто дело, стр. 168—173). Иако се овај аутор ту укратко задржао, он је дао неколико битних и тачних констатација о Војислављеном дугом стиху.

Међутим једна исцрпна анализа његовог хексаметра, као и уопште потпуно проучавање његовог класицизма, још не постоји. Стога ћемо се овде подробније позабавити изгледом његовог хексаметра.

Прво што треба напоменути поводом дугог стиха то је да код овог песника постоје две његове врсте.³⁾

Прва врста јесте трохејски шеснаестерац, стих од шеснаест слогова или осам стопа, углавном трохеја. Овај стих се сасвим јасно разликује од Илићевог хексаметра углавном по томе што у њему нема тросложних стопа.

У овом метру испеван је само мали број његових песама, на пример: „На Тичару“ (I том, 91 стр.), „Остави ме, остави ме, мене света мори туга“ (I, 92), „Свети Сава“ („Ко удара тако позно у дубини ноћног мира“ — I, 147), „Краљевска милост“ (I, 282), „Реалиста“ (II, 65), „Два песника“ (II, 74),

Његова схема и изглед су овакви („На Тичару“, стих I—4):

На тичарском равном пољу, где протиче хладна Дрина,
Са лиснатом својом круном храст се диже од старина.
Њега муња не удара, ни секира оштра сече,
Пастир под њим хлад ужива чекајући благо вече.

• — — — • • • | • — — — • • •
• — — — • • • | • • • • • •
• • • • • — | • — — — • • •
• • • • • — | • — — — • • •³⁾

Овај трохејски шеснаестерац по својој структури је удвојени осмерац и увек има цезуру у средини, те се стога може поделити на два дела, односно на два краћа стиха.

Друга врста Илићевог дугог стиха уствари је хексаметар, али хексаметар своје врсте, модификован, слободно и оригинално

³⁾ То примећује и Р. Кошутих (в. стр. 168 пом. дела).

⁴⁾ Реч „чекајући“ даје два трохеја: чека — јући, јер се поред главног акцента на првом слогу осећа и други, овлашан и слаб акценат на трећем слогу. Међутим случај са почетком прва два стиха је компликованији. Код речи „на тичарском“, „са лиснатом“ имамо по две двосложне стопе; прва је јамб, а друга је слична трохеју, тачније речено пириху, јер нема акцента, а ако бисмо се управљали по античкој метрици, то би биле две четворосложне стопе, донекле сличне јонским стопама.

примењен у разним варијацијама, и који се, према томе, много разликује од хексаметра код грчких и римских песника.

Овај стих се разликује од трохејског шеснаестерца по томе што у њему преовлађују тросложне стопе, дактил (— · ·) или амфибрах (· — ·). И он има шеснаест слогова, али може да их има и мање, а понекад — али ређе и изузетно — и више.

За њега је битно и карактеристично да има шест стопа, од којих неке могу бити непотпуне; некад их имамо само пет, а по некад имамо полухексаметар са три пуне стопе или с једном од њих непотпуном. Зато ће бити најбоље да прегледамо редом све такве случајеве.

Први случај. Илићев дуги стих је хиперметарски, тј. има више од шест стопа.

Други случај. Хексаметар има шест целих стопа. Он онда има петнаест или шеснаест слогова, према томе да ли има две или три двосложне стопе.

Трећи случај. Хексаметар може имати шест стопа, од којих је једна непотпуна (каталектички хексаметар). Он онда има тринаест или четрнаест слогова.

Четврти случај. Стих може имати пет целих стопа са дванаест или тринаест слогова. Овакав стих не можемо ипак звати пентаметром, јер би настала збрка, пошто класични пентаметар друкчије изгледа. Он има додуше пет целих стопа и то четири целе и две полустопе са укупно шест нагласака. Али код В. Илића имамо пет нагласака. Овај стих ћемо назвати крњи хексаметар, као што га је називао и Лука Зима (в. њег. пом. чланак, стр. 727—728), односно хексаметар редукован за једну стопу.

Пети случај. Стих може имати пет стопа, од којих је једна једносложна, тј. непотпуна.

Шести случај. Стих може бити кратак, полухексаметар, са три целе стопе.

Седми случај. Краћи стих може бити са три стопе, од којих је трећа непотпуна.

А сада да видимо облике свих тих врста Илићевог хексаметра и изглед појединих његових песама у овом размеру.

1) Хиперметарски стих, сличан хексаметру или дужи од њега налази се ретко и изузетно, као што је први стих у песми „Последњи дан“ (I, 63):

Под чудним знацима освану данашњи дан. Небо је суморно било.

· — · — · — · — · — · — | — · — · — · — · — · —

Овде имамо осам стопа, од којих је пета непотпуна⁴⁾ Ово би према томе била нека врста дактилског октометра.

⁴⁾ Кошутић сматра ове стихове прозаичним, али то није увек тачно, јер је понекад у њима ритам беспрекоран, што није случај код многих модерних песника, који пишу слободне и дуге стихове.

2) Негде су целе песме испеване у хексаметрима, који су сложени у строфе, или иду у низовима (*κατὰ στίχον*), као у песми „Поменаџ“ (I, 148), где имамо римоване дистихе, или у песми „Зимска идила“ (I, 149—151, ст. 1—4), где имамо строфе од четири стиха са сликом у другом и четвртој стиху:

Зима је покрила снегом долине и поља равна,
И тавне, високе горе. Вихори снежнога праха
По пустом вију се пољу, и цела природа ћути,
И листак последњи вене од зимског студеног даха.

— . . . — . . . — . . . — . . . — . . .
— . . . — . . . — . . . — . . . — . . .
— . . . — . . . — . . . — . . . — . . .
— . . . — . . . — . . . — . . . — . . .

На овом примеру, да узгред приметимо, види се сва лепота и снага хексаметра Војислава Илића.

3) Хексаметар с трећом каталектичном (непотпуном) стопом имамо, например, у песми „Вече“ (I, 64, ст. 15—16):

Испреже ратар плуг и стоку уморну поји
И ђерам шкрипи све и вода жуборећ' пада.

— . . . — . . . — . . . — . . . — . . . — . . .
— . . . — . . . — . . . — . . . — . . . — . . .

Овде би се трећој стопи, додуше, могао додати први слог из четврте стопе, пошто је он једна реч („и“), и онда би и она била потпуна. Али код В. Илића настаје дијереза и цезура после речи „плуг“ и „све“, те се сматра да су то стопе, док се у класичним стиховима често јавља цезура и у истој стопи.

4) Често наилазимо на овакву схему: Прва три стиха су хексаметри са непотпуном (каталектичком) трећом стопом, а четврти стих је полухексаметар са непотпуном трећом стопом. За пример ћемо узети песму „Грм“ (I, 69, ст. 1—4):

Муњом опаљен грм на суром пропланку стоји,
К'о црни и мрачан див, и густе травице сплет
Горди му увија стас — и горски несташан лахор
Лелуја шарен цвет.

— . . . — . . . — . . . — . . . — . . . — . . .
— . . . — . . . — . . . — . . . — . . . — . . .
— . . . — . . . — . . . — . . . — . . . — . . .
— . . . — . . . — . . . — . . . — . . . — . . .⁵⁾

⁵⁾ Овде у другом стиху случајно је окрњена и шеста стопа, тако да је испао пентаметар. Но то је врло ретка појава код нашег песника. Вероватно ни он сам није био свестан да је овим дао пентаметар близак класичном пентаметру.

5) Друкчији случај имамо у многим песмама, као у песми „У позну јесен“ (I, 151), „Петрарки“ (I, 156), „Песник“ (I, 157), „Другу“ (I, 159). Његова схема је оваква: Први и трећи стих имају по 6 целих стопа; други стих је са шестом непотпуном стопом, а четврти је полухексаметар са непотпуном трећом стопом, За пример нека нам послужи песма „У позну јесен“ (ст. 1—4):

Чуј, како јауче ветар кроз пусте пољане наше,
И густе слојеве магле у влажни ваља до . . .
Са криком узлеће гавран и кружи над мојом главом.
Мутно је небо сво.

• . . • . • . . • . • . .
• . • . • . • . • . • .
• . • . • . • . • . • .
• . . • . • .

6) Понегде имамо претежно редуковани хексаметар (стих од пет стопа), овде-онде по који цели хексаметар, као и краће стихове, на пример у песми „Нарцис“ (I, 50, ст. 1—2):

Кроз даљне горе рогова хоре се звуци,
Разјарен риче лав, и мирна бежи газела.

• . • . • . • .
• . . • . • . • . • .

7) Понегде већина стихова су хексаметри са каталектичном трећом стопом, а поред њих се јавља и краћи стих, полухексаметар, са трећом каталектичном стопом, као у песми „Тибуло“ (I, 46, ст. 13—14):

Несрећни Тибуло наш, богови нека га штите!
Он љуби хладни кам.

• . . • . • . • . • .
• . • . • .

8) Ређа је оваква модификација хексаметра: Непарни стихови имају по пет целих, а парни по четири и по стопа (другим речима пета је стопа каталектична), као у песми „Вартоломејска ноћ“ (I, 25, ст. 5—6):

Ах, бурни запад припрема оркан и пламен,
И тавни облаци бацају страшну сен.

• . • . • . • .
• . • . • . • .

Таква је и песма „Последња ноћ у Тамплу“ (I, 47).

9) Постоје и овакве комбинације: Хексаметар се измењује с дактилским тетраметром, који је раван хексаметру смањеном за две стопе, као у песми „Љељо“ (I, 79, ст. 21—22):

Но сада, синовче драги, пењи се на моја леђа.
Љељо се попе, а Бореј се диже.

· · · · ·
· · · · ·

10) Понекад, али ређе, у хексаметру В. Илића може се поред дактила, амфибраха и трохеја јавити и јамб, као у песми „Последњи гост“ (I, 84, стих 8, четврта стопа):

У руци држаше косу. То смрт ледена беше.

· · · · ·

11) Некад сусрећемо хексаметар са понеким полухексаметром у коме су потпуне све три стопе, као у песми „Исток“ (I, 117, 4—5):

Где мирне газеле пасу и рајске тичице лете —
И Гангес вечито шуми.

· · · · ·
· · · · ·

С таквом схемом су и песме „Циганче“ (I, 124), „Ниоба“ (I, 135), „Вечита хармонија“ (I, 161), „Нимфа“ (I, 162), „Пред Тројом“ (I, 162).

12) Код Војислава Илића у петој стопи хексаметра понекад стоји трохеј (· · ·), као што код класичара ту стоји понекад спондеј (— —). Такав је случај у песми посвећеној песниковој другој жени Зорки (I, 133, стих 17):

Ти сиђе с висине тада, да будни смириш дух.

· · · · ·

Тако је и у трећем стиху песме „Овидије“ (I, 163):

Публије замишљен седи. На харфу поред њега . . .

· · · · ·

А у песми „Елегија“ (I, 139) такав је случај у свим непарним стиховима. Али баш због тога ови стихови губе лик хексаметра и испадају као нешто што је само налик на њега.

13) Код Војислава је честа схема: Строфа од четири хексаметра, од којих су непарни цели, а парни непотпуни. За пример узмимо песму „Пријатељу“ (I, 144, стих 1—2):

У часу радости слатке, ил' горке жалости своје,
Кад душа твоја стрепи, к'о буром дирнут цвет.

• • • • •
• • • • •

14) Негде је читава песма испевана у хексаметрима, а завршава је један полухексаметар, као у песми „На Вардару“ (I, 165, в. последњи, 12 стих).

15) Код Војислава Илића се чак могу наћи помешани с хексаметрима и други, друкчији стихови, као што је случај у песми „Под љупким небом“ (I, 177), где су прва три стиха једанаестерци:

Под љупким небом Аркадије сретне,
Питом и љубак њихао се цвет,
Ал' једног дана из долине цветне...

Овде се губе карактеристике хексаметра односно дактилског стиха, који обележавају честе тросложне стопе (дактил или амфибрах). Додуше и у ова три стиха имамо на почетку по једну тросложну стопу, али оне не мењају ствар.

16) Понегде се јавља ова схема: После три хексаметра (са трећом каталектичком стопом) долази као четврти стих полухексаметар (са целом трећом стопом), као у песми „Зимско јутро“ (I, 181, стих 1—4):

Јутро је. Оштар мраз спалио зелено лисје,
И танак и бео снег покрио поља и равни,
И сниски тршчани кров. У даљи губе се брези
И круже видокруг тавни.

• • • • •
• • • • •
• • • • •
• • • • •

17) Њој је слична схема: Строфа од три потпуна хексаметра плус полухексаметар (опет с потпуном трећом стопом), као што је донекле случај у песми „Јесен“ (I, 216), а нарочито у песми „Обућар и његов син“ (I, 226, ст. 6—9):

А у буцаку једном, где мемла царује права,
Син жалоснога крпе на црним ритама спава,
И сања сутрашњи празник: к'о лица анђелски чиста
Око Исуса Христа.⁵⁾

⁵⁾ У почетку другог стиха имамо две необичне стопе, које дају тврдоћу и аметрију, прва стопа има два акцента, што је слично с античким спондејем, где имамо две дужине, а друга стопа од три слога нема акцента.

.

18) Понекад је код Војислава и шеста стопа тросложна, као у песми „Пред старим исконским градом питоме Палестине“ (I, 205, ст. 3):

Вечерњи трепери зрак — и мирно у раскошне долине . . ⁶⁾

.

Као што се види, код Војислава Илића хексаметар има много модификација, изузетака, слободе, па и неправилности. Он се састоји из ових стопа: дактила (. . .), амфибраха (. . .), трохеја (. . .) и, ређе, јамба (. . .) и пириха (. . . или — .).

Од античког хексаметра код грчких и римских песника хексаметар Војислава Илића разликује се још и по томе што има слик и слаже се често у строфе. Обично се сликују други и четврти стих у строфи од четири стиха, а у дистиху први и други стих.

Војислав Илић је много користио мотиве не само из античке него и из словенске прошлости, као и из прошлости многих других народа. Његова природа била је двострука. С једне стране то је био идеалиста који од сиве садашњости бежи у романтичну прошлост, одакле тражи инспирације за своје стварање; с друге стране он је реалиста, који се обраћа и савремености с наклоношћу према идиличном сеоском животу Србије. И на оба подручја он је испевао знатан број песама непролазне лепоте. И то махом у свом омиљеном дугом стиху, хексаметру.

В. Илић је постао велики уметник снагом своје природне обдарености и самосталности. Иако се развијао под утицајем руске поезије, не треба сматрати да је он тамо много научио и усвојио. Р. Кошутић имао је, изгледа, право говорећи да Илић није много знао руски језик и да се није прожео лепотама чисте тонске метрике, коју су Руси довели до савршенства (в. стр. 173 пом. дела). Преко руских превода он је претрпео и изванредан утицај класичне, поглавито грчке, поезије. Но овај утицај није много велики, премда је био благотворан.

На једном месту у својој *Историји нове српске књижевности* (в. III изд. стр. 390) Скерлић каже: „(В. И.) унеколико се враћа одмереној, полукласичарској, објективној лирици четрдесетих година... Од тих предромантичарских песника он се прво учио рефлексивности, класицизму.“ Но ако је он и био под извесним утицајем поменутих песника, не може се ипак узети да је он код њих имао узор за свој хексаметар. Тај стих је доста употребљавао, на пример, Лукијан Мушицки (уп. чланак Стевана Јосифовића, *Антички узор метрике Мушицкоја*, Годишњак Филозофског

⁶⁾ И у овој песми пети и седамнаести стих су хиперметри!

факултета у Н. Саду, I, 1956, стр. 200 и 202). Али Мушицки је водио рачуна о дужинама слогова, а мање о акценту и равноа се по особинама рускословенског језика (уп. пом. чл. Ст. Јосифовића, стр. 212).

Што се тиче његовог хексаметра, за њега је он добио, као што се зна, највише потстрека од Руса.⁷⁾ Истичани су обично Жуковски и Пушкин као његови учитељи. У погледу хексаметра на њега је вероватно, и то много, утицао Гнедичев превод *Илијаде* објављен 1829, још више него превод *Одисеје* Жуковског.

Пушкин ту свакако није много утицао на Војислава. Код Пушкина нема много песама испеваних у хексаметру. Код њега је много чешћи дуги стих јамбски тринаестерац или петнаестерац. Међутим његов хексаметар, као и хексаметар код других руских песника, много је правилнији, тј. ближи духу античке, класичне поезије, и савршенији.

Колики је удео класицизма у поезији В. Илића, најбоље се види по томе што код њега има преко четрдесет песама (са преко две хиљаде стихова) са мотивима из античке, грчке и римске, књижевности. Неке од тих песама су сасвим у античком духу (има их око двадесет), а неке су то само делимице, обично по томе што садрже по неко име из античке митологије или историје.

У прву групу спадају: „Тибуло“ (I, 44), „Нарцис“ (I, 50), „Елегија“ (I, 104), „Циганче“ (I, 124), „Ниоба“ (I, 135), „На мору Јегејском“ (I, 154), „Другу“ (I, 159), „Вечита хармонија“ (I, 161), „Нимфа“ (I, 162), „Пред Тројом“ (I, 162), „Овидије“ (I, 163), „Са форума“ (I, 165), „Бахус и Купидон“ (I, 181), „Јулија“ (I, 183), „Данаја“ (I, 228), „Коринтска хетера“ (I, 234), „Смрт Катонина“ (I, 240), „Плач Афродите над Адонидом“ (I, 252, која није у хексаметру него у седмерцу); драмске скице „Питија“ (II, 192), „Аргонауте на Лемносу“ (II, 216), „Смрт Периклова“ (II, 227).

Од ових песама неке спадају међу његове најбоље песме, као: „Тибуло“, „Другу“, „Циганче“, „Јулија“, „Коринтска хетера“, „Смрт Катонина“, као и поменуте драмске скице. По својој садржини те песме су често баладе.

Али Војислав Илић употребљава хексаметар још много чешће него што би се судило по овим његовим „класичним“ песмама. Његових песама у дугом стиху (не рачунајући трохејски шеснаестерац) има преко осамдесет са преко четири хиљаде стихова с обзиром на то да су многе од ових песама врло дуге. А то значи да је велики и врло значајан део поезије Војислава Илића испеван у хексаметру. У хексаметру су баш испеване његове чувене песме штимунга и описа природе, и тих песама има чак и више него оних с античким, класичним темама.

⁷⁾ Никола Вулић (в. стр. 500 пом. чл.) истиче да је В. Илић нашао овај стих, односно његову половину, у српској поезији, у нашим народним песмама. Али ако је он и одатле добио мало потстрека, то је незнатно према угледању на руски, односно грчки хексаметар.

Да су ови Војислављеви стихови врло лепо, види се и по томе што од његових осамнаест песама које се налазе у *Антилоџији новије српске лирике* од Богдана Поповића само четири су у другим размерама, а четрнаест у хексаметру, и то четири с античким мотивима, а десет су пејсажи и други предмети са савременим темама.

Значајније и најлепше песме у хексаметру с неklasичном тематиком су ове: „Вече“ (I, 64), „Грм“ (I, 69), „Последњи гост“ (I, 84), „Сиво суморно небо... Са старих ограда давно“ (I, 97), „Анђео туге“ (I, 125), „Зимска идила“ (I, 149), „У позну јесен“ (I, 151), „На Вардару“ (I, 165), „Зимско јутро“ (I, 181), „Јесен“ (I, 216), „Обућар и његов син“ (I, 226). Војислав Илић је, сем тога, у хексаметру дао и два лепа епиграма у сатиричном духу: „Чудно доба“ (II, 225) и „Новост о полуделоме песнику“ (II, 255).

Међутим пример В. Илића с хексаметром остао је усамљен у нашој поезији. По мало чудна је појава да за њим готово нико није пошао. То долази свакако отуда што је он тај стих употребљавао врло слободно, с много преиначавања и варијација, тако да он изгледа доста неправилан у поређењу с класичним хексаметром, па чак и с хексаметром код Немаца и Руса. Хексаметар свакако и није стих сасвим подесан за нашу поезију с обзиром на природу нагласка у нашем језику.

Потребно је одиста бити велики таленат и оригиналан стваралац, па се моћи њиме служити с успехом. То је истовремено и разлог што је Илића жестоко критиковао Лука Зима, који није увиђао да песник има права да слободно иде путем који се њему свиђа. Несумњиво је штета, ипак, што Војислав није знао класичне језике нити читати грчке и римске хексаметре. Ако је он и овако давао одличне, успеле стихове, они би онако били још бољи, глаткији, правилнији и приступачнији другим песницима, само да је он могао боље користити своје узор.

Утолико је више за жаљење што Војислав није знао грчки језик, јер би он онда могао да да изврсне песничке преводе Хомерове *Илијаде* и *Одисеје*, које ми још ни данас немамо. Да би ти његови преводи били бољи у песничком погледу од свих превода класичних хексаметара од стране готово свих досадашњих наших преводилаца, биће нам јасно ако упоредимо његових десетак стихова из *Илијаде* (I, 43-51), које је он по свој прилици превео са Гведичевог руског превода, са дотичним местом из превода Томе Маретића.

Превод Војислава Илића гласи:

Тако клицаше тужан и чу га Аполон сјајни:
Бурно с Олимпа наже у своме пламеном гневу,
Лук за плећима носећ' и тул затворен отсузд;
Громко звоњаху стреле у ходу гневнога бога
Бијући о снажна плећа; он иде подобан ноћи.
Најзад к лађама стиже и врже пернату стрелу.

Лук среброзначни његов одјекну грмећим гласом.
 Прво нападе пашчад што туда скитаху. И онда
 Обрати самртне стреле и народ отпоче тући.

А код Томе Маретића исти стихови овако изгледају:

Такву молитву рече, и Феб Аполон га чује,
 Те он у срцу срдит с висина олимписких сиђе
 Лук на плећима носећ' и тулац озго и оздо
 Затворен; стријеле њему на плећима срдиту звекну,
 Када се макну сам, а иђаше налицан ноћи.
 Од лађа затим на страни седећи изметне стр'јелу
 Мед њих и његов лук зазвекеше сребрни страшно.
 Најприје гађаше мазге Аполон и псета брза,
 Онда и на људе саме оштрорту одапне стр'јелу...

Кад се ова два места упореде с оригиналом на грчком језику, види се да је Т. Маретић, зналац класичних језика, превео све стихове добро и тачно; а Војислав Илић, који није знао класичне језике, те је стихове превео посредно с руског језика, и зато му је превод доста слободан и понегде нетачан. Али, с друге стране, наш славни песник дао је импресивније и лепше стихове. Његови изрази више су песнички; у погледу ритмичности може се рећи да његови стихови лете, док стихови у преводу нашег познатог класичног филолога, који се чврсто држи оригинала, често се такорећи вуку по земљи.

Примера ради, да упоредимо поједине стихове из ова два превода. Први и други стих су лепши код Војислава Илића; то исто важи и за четврти, пети и шести, као и девети; а трећи, седми и осми стих подједнако су лепо и код Војислава и код Маретића. Значи од девет стихова шест су успелији код В. Илића, а три су од подједнаке вредности⁸⁾.

Као што је познато, угледање на класичне песнике почело је у XIV веку у Италији, па се у XV и XVI в. наставило под називом Ренесансе у више земаља западне Европе (Италији, Шпанији, Француској, Енглеској и другим), а у XVII веку познајемо сјајни период Класицизма у Француској. Па и касније утицај античке поезије вршио се благотворно, као што је случај с неким немачким песницима (Гетеом и другим).

Али угледање на античке, класичне песнике у XVIII в. у руској поезији, или пак у XIX в. у српској поезији, није било те среће, те се зато ова два периода, односно правца, називају псеудокласицизмом. Да су песници из ових периода имали успеха, и ови правци

⁸⁾ Овде је уместо да се осврнемо на преводе хексаметра код новијих наших преводилаца, зналаца класичних језика. Они се држе више оригинала, тачно преводе, али им се с гледишта песничке уметности могу учинити замјерке. Они би, по мом мишљењу, требали поред дактила да примењују и амфибрах. То би им омогућило да им стихови буду живљи и више у духу нашег језика, што нам показује и пример В. Илића.

би се звали класицизмом, као онај из XVII в. у Француској. То зависи и од времена и од људи.

У доба романтизма, а нарочито критичког реализма, књижевност је као грана уметности превазишла античку, класичну књижевност Грка и Римљана. Песници романтичари угледали су се махом на народну поезију, и добро су радили кад су тако поступили. Тако видимо да је и код нас поезија кренула напред кад је напустила подражавање старе поезије из античког доба и угледала се на народну поезију.

У новије време може се сматрати потпуним анахронизмом слепо придржавање античких узора, на пример хексаметра с његовом квантитативном метриком. Док су наши тзв. класичари, као што је Лукијан Мушички, ропски подражавали класичним узорима античке поезије, В. Илић је пошао другим путем. Он је поступио стваралачки, као што раде истински таленти, слободно је мењао и подешавао поводећи се за својим песничким инстинктом.

Међутим да је његово образовање било веће, он би могао уклонити, или бар смањити, своје недостатке у формалном погледу, које он, мада спада у наше најбоље песнике, има у приличној мери, а које нису сасвим уклонили ни Јован Дучић и Милан Ракић, наши највећи мајстори стиха.

При свему томе, В. Илић је, као што је лепо приметио још Ј. Скерлић (в. пом. дело, стр. 394), „осећао величину и лепоту класичног света и његове песме често дају утисак ведре и мирне лепоте античке поезије“. Тачна је и Скерлићева констатација да је В. Илић највећи јелиниста у српској књижевности. А његов хексаметар је његова највећа творевина у нашој поезији саздана по узору на старе класике.

Према томе он није ни псеудокласичар, ни полукласичар, него класичар у оном најбољем смислу, као што су класичари сви даровити ствараоци на пољу уметности.

Скојље.

Б. М. Сјебановић.

RÉSUMÉ

Bogdan M. Stévanovitch: L'HEXAMÈTRE DE VOISLAV ILITCH

Dans cet article l'auteur étudie le classicisme de Voislav Ilitch, un des éminents poètes serbes du XIX-e siècle.

L'auteur avertit d'abord que les influences de la poésie classique des Grecs et Romains sur la littérature serbe sont considérables depuis ses périodes les plus anciennes jusqu'aux temps modernes, mais qu'elles ont été peu étudiées. Puis il cite les auteurs qui ont écrit sur Voislav Ilitch imitateur des poètes classiques et sur son hexamètre (Loucas Zima, Nicolas Voulitch, Yovan Skerlitch, Sima Pandourovitch, Radovan Cochoutitch) et examine leurs opinions.

Chez Voislav Ilitch l'auteur discerne deux sortes de vers longs. L'une d'elles est le vers trochaïque de 16 syllabes, rarement employé; la seconde sorte est l'hexamètre, très souvent employé. Le second vers diffère du premier en ce qu'il a des pieds de trois syllabes, des dactyles, des amphibraques, en plus des trochées. Quelques-uns ont contesté à ce vers la qualité d'hexamètre, mais l'auteur n'est pas d'accord et il affirme que l'hexamètre de Voislav Ilitch est trop modifié et très librement employé, d'une part parce que le poète n'a pas bien connu l'hexamètre antique et d'autre part parce qu'il l'a employé selon les besoins de la poésie serbe.

L'hexamètre chez Voislav Ilitch — dit l'auteur — peut être complet ou bien être demi-hexamètre. L'hexamètre complet peut avoir 6 pieds complets ou 6 pieds dont l'un est incomplet et il peut aussi être diminué d'un pied. En plus, l'hexamètre de notre poète a une rime et des strophes, que quelques philologues classiques ont critiquées.

Voislav Ilitch a appliqué son hexamètre dans deux sortes de poèmes: dans les poèmes dits classiques, c'est-à-dire dans les poésies ayant des thèmes et des motifs de l'époque antique; la deuxième sorte, ce sont les poèmes décrivant la nature champêtre, ses paysages renommés.

Voislav Ilitch a fait connaissance de l'hexamètre dans la traduction russe de l'*Illiade* faite par Gnéditch et chez les poètes russes Joukovski et Pouchkine, qu'il a imités. Il n'a pas eu de prédécesseur chez des poètes serbes, car le pseudoclassique serbe Lucien Mouchitski a écrit des hexamètres en langue russo-slave, qui diffère beaucoup de la langue serbe populaire, base de la nouvelle poésie serbe.

L'auteur de l'article constate ensuite que l'hexamètre modifié de Voislav Ilitch est un de ses vers les plus importants. En tels vers il a écrit plus de 40 poèmes ayant des thèmes de la poésie classique antique avec environ 2000 vers. Le même nombre contiennent aussi les poèmes décrivant la nature, ce qui fait au total environ 80 poèmes de 4000 vers. On estime que ses poésies en hexamètre sont les plus belles. Cela est évident, entre autre, par ce fait que le célèbre critique serbe Bogdan Popovitch, qui a composé une *Anthologie* de la poésie lyrique serbe nouvelle, très renommée, a pris dans son recueil 18 pièces de Voislav Ilitch, dont 14 sont écrites en hexamètre.

L'auteur traite aussi la question de savoir pourquoi l'hexamètre de Voislav Ilitch est resté un cas isolé dans la poésie serbe. Il en voit la raison dans le fait que le vers de V. Ilitch était assez libre, varié et difficile à imiter.

L'auteur regrette le fait que V. Ilitch n'ait pas su la langue grecque pour traduire *L'Illiade* et *L'Odyssée* d'Homère en serbe, car les traducteurs serbo-croates de ces célèbres poèmes n'ont pas eu de véritable inspiration poétique. Pour en donner la preuve, l'auteur compare un fragment de l'*Illiade* traduit par hasard de V. Ilitch avec le passage correspondant de T. Marétitch, qui a traduit les poèmes d'Homère.

Enfin l'auteur conclut que Voislav Ilitch a procédé en poète de génie et non comme les pseudoclassiques qui imitaient servilement leurs modèles. Il soutient l'opinion de Yovan Skerlitch que V. Ilitch est le plus grand helléniste dans la poésie serbe et il le juge comme un vrai classique. En même temps il estime son hexamètre comme la plus grande acquisition dans le classicisme serbe.